

УЗУНОВА О. В.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
та правосуддя
(Запорізький національний університет)

КАЛЬОНОВ О. О.,

студент III курсу
юридичного факультету
(Запорізький національний університет)

УДК 343.102:343.1:159.962.2(477)

ПРОЦЕСУАЛЬНА МОДЕЛЬ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ З ВИКОРИСТАННЯМ ГІПНОЗУ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ

Стаття присвячена дослідженню основних проблемних моментів застосування гіпнозу під час проведення такої поширеної слідчої дії, як допит. Запропоновано певну загальну процесуальну модель допиту із застосуванням гіпнозу, яка в перспективі могла б бути офіційно імплементована в українське кримінальне процесуальне законодавство.

Ключові слова: *гіпноз, гіпнотичний вплив, допит, досудове розслідування, класичний гіпноз, прихований гіпноз.*

Статья посвящена исследованию основных проблемных моментов применения гипноза во время проведения такого распространенного следственного действия, как допрос. Авторами предложена определенная общая процессуальная модель допроса с применением гипноза, которая в перспективе могла бы быть имплементирована в украинское уголовное процессуальное законодательство.

Ключевые слова: *гипноз, гипнотическое влияние, допрос, досудебное следствие, классический гипноз, скрытый гипноз.*

The article investigates the main problematic issues of using hypnosis during the investigation of such common actions as interrogation. The authors suggested “some” common procedural model interrogation using hypnosis, which, in the long term, could be implemented in the Ukrainian criminal procedure laws.

Key words: *hypnosis, hypnotic influence, interrogation, pre-trial investigation, classic hypnosis, covert hypnosis.*

Вступ. Процес появи нових і потенційно корисних для соціуму науково-технічних досягнень завжди має супроводжуватись їх швидким освоєнням і впровадженням у практику діяльності всіх державних і суспільних інституцій, які, використовуючи ці досягнення у своїй діяльності, здатні підвищити ефективність власного функціонування. В іншому разі, як свідчить історія людської цивілізації, створюються передумови для статизації розвитку окремих компонентів соціальної системи, що, у свою чергу, негативно впливає на її загальносистемні характеристики.

Наукові досягнення XIX і XX століть у сфері гіпнології – науки, предметом вивчення якої є гіпноз як особливий стан свідомості людини, не є винятком. На сьогодні в країнах

СНД вони успішно використовуються в медичній сфері з метою лікування людей від деяких психічних і фізіологічних хвороб. Проте, як свідчить практика країн Заходу, застосування прийомів гіпнозу в діяльності судових і правоохоронних органів у процесі розслідування злочинів і викриття винних у їх учиненні дає змогу значно покращити динаміку розкриття кримінальних правопорушень [1, с. 184]. У зв'язку з цим і з урахуванням епізодичного характеру використання теоретико-прикладних досягнень у галузі гіпнології в практиці слідчих органів в Україні вважаємо актуальним висвітлити основні проблемні моменти застосування гіпнозу під час проведення такої поширеної слідчої дії, як допит, і на основі отриманих висновків побудувати загальну процесуальну модель допиту із застосуванням гіпнозу, яка в перспективі могла б бути офіційно імплементована в українське кримінальне процесуальне законодавство.

Окремих аспектам проблеми використання гіпнозу під час проведення допиту у своїх працях приділяли увагу такі вчені, як Богомолова Н.Н., Гримак Л.П., Доспулов Г.Г., Коновалова В.О., Мелехов І.Н., Образцов В.А., Порубов Н.І., Селіванов Н.А. та інші. Водночас цілісного уявлення про можливу процедуру проведення допиту із застосуванням досягнень гіпнології у вітчизняній науці досі не сформовано.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження процесуальної моделі проведення допиту з використанням гіпнозу на досудовому розслідуванні.

Результати дослідження. На початку дослідження необхідно передусім окреслити змістове поле поняття «гіпноз». Проаналізувавши найбільш поширені наявні визначення, можна зробити висновок, що гіпноз – це особливий сноподібний психічний стан людини, який характеризується таким: 1) зниженням активності (частоти) мозкових хвиль, унаслідок чого реципієнт тимчасово втрачає можливість свідомо реагувати на слова гіпнотизера, критично їх оцінювати й аналізувати; 2) підвищеною сприйнятливістю особи до цілеспрямованих навіювань ззовні; 3) звуженням фокусу уваги людини та її концентрацією виключно на діях гіпнотизера; 4) значним зниженням порогу чутливості особи до зовнішніх сторонніх подразників; 5) тимчасовим «розмиттям» ідеальних меж між свідомістю й підсвідомістю реципієнта, унаслідок чого стає можливим як закладання в його підсвідомість потрібних гіпнотизеру програм постгіпнотичних дій, так і активізація забутих особою психічних енгам, що перебувають у підсвідомості, шляхом впливу цілеспрямованих зовнішніх подразників (слів гіпнотизера) [1, с. 54–59; 2; 3, с. 64]. Необхідно також зазначити, що, завдяки притаманним стану гіпнозу характеристикам, під час перебування в ньому людина буде виконувати всі вказівки гіпнотизера, в тому числі розповідати потрібну останньому інформацію, за умови застосування гіпнотизером ефективних методик гіпнозу та дотримання рамок розумного [1, с. 57].

Можна сказати, що в стані гіпнозу має місце своєрідна «переорганізація свідомості», коли центр управління ідеальними процесами «переміщується» у свідомість гіпнотизера [1, с. 58]. Підкреслимо, наведені вище ознаки характерні лише для «двокомпонентного» гіпнозу, у якому беруть участь двоє й більше осіб. Самогіпнозу як особливому різновиду гіпнозу притаманні дещо інші риси.

На сьогодні, як підкреслює І.Н. Меліхов, у науці розрізняють два основних різновиди «двокомпонентного» гіпнозу: гіпноз класичний, або павловський (названий так на честь відомого фізіолога І.П. Павлова), і некласичний, або прихований. Кожен із наведених видів гіпнозу має свої специфічні особливості й, на нашу думку, може бути застосований в окремих випадках під час проведення слідчих (розшукових) дій з метою отримання додаткової інформації, яка може мати доказове значення в кримінальному провадженні. Так, класичний гіпноз характеризується необхідністю дотримання гіпнотизером при проведенні гіпносеансу жорстких моделей поведінки й великої кількості «ритуалів», вимагає «офіційного» попередження особи про те, що зараз буде проводитися гіпносеанс. Наводиться павловський гіпноз найчастіше через штучну концентрацію уваги особи на певному предметі, руці гіпнотизера або на якихось одноманітних стомлюючих рухах чи монотонній музиці й поступове навіювання сноподібного стану за допомогою різних прийомів гіпнозу [4, с. 5].

Як зазначає професор Л.П. Гримак, «перед проведенням допиту із застосуванням класичного гіпнозу допитувана особа обов'язково має надати добровільну згоду на здійснення такої слідчої дії й повинна бути позитивно настроєна на співробітництво з органами розслідування та до факту її гіпнотизування, інакше ввести допитуваного у стан гіпнозу буде дуже важко, а часто – навіть неможливо. Крім того, проведення допиту в гіпносеансі без згоди на це допитуваного є грубим порушенням установлених міжнародним і національним законодавством прав людини та кримінально караним діянням – примушуванням до надання показань» [5, с. 47].

На відміну від класичного, навіювання гіпнотичного стану неklasичним способом характеризується непомітним для особи впливом на її психіку, що передбачає маскування навіювань, які приймають неявну форму й не розпізнаються реципієнтом. Відповідно, перед застосуванням неklasичного гіпнозу немає функціональної необхідності попереджати про це особу, на психічний стан якої буде здійснюватися вплив. Увести в гіпнотичний транс за допомогою «прихованих» методів – словесного «перевантаження», мімічних рухів обличчя, особливих систем жестів, дотиків і звуків тощо – можна будь-яку людину без її відома. За умови грамотного використання ефективність і результативність неklasичних методів гіпнозу наближається до 100% [4, с. 7].

«Прихований» гіпноз офіційно не застосовується в практиці слідчих органів в жодній країні світу: обґрунтовано вважається, що його використання грубо порушує основні природні права людини, а саме: право на свободу й вільний вибір власної поведінки та право на особисту недоторканність. Натомість можливість застосування класичного гіпнозу при проведенні слідчих дій закріплена в кримінальному процесуальному законодавстві деяких розвинувтих зарубіжних країн – США, Канади, Ізраїлю, Великобританії, Австралії тощо, причому сама процедура його застосування детально регламентована законами й підзаконними актами.

Як свідчить практика слідчих органів вищенаведених країн, проведення в окремих випадках допиту учасників кримінального провадження – потерпілого, свідків, підозрюваного – із застосуванням класичних прийомів навіювання гіпнотичного стану за їх добровільною згодою дуже часто дає змогу тримати нову доказову інформацію, яка не могла б бути винайдена іншим способом. Так, у посібнику із застосування гіпнозу в слідчих діях, який був виданий у США в 90-х роках минулого століття й де узагальнюються результати майже трирічної роботи гіпнотизерів-дознавачів управління поліції Лос-Анджелеса в 350 кримінальних справах, констатується, що в 79% справ за допомогою гіпнозу була отримана додаткова раніше невідома інформація. Із цієї інформації 66% даних були визнані важливими для слідчих органів; достовірність нової доказової інформації в середньому становила 87%. За видом скоєного злочину справи розподілялися так: убивства – 60%, грабежі – 12%, зґвалтування – 13%, крадіжки зі зломом – 4%, інші – 11%. Схожі дані були отримані під час аналізу матеріалів 40 кримінальних справ управління поліції Ізраїлю [1, с. 184].

На підставі наведеної інформації можна зробити висновок, що дані, одержані в процесі допиту особи із застосуванням класичного гіпнозу, загалом є надійними, хоча певною мірою й зберігається ймовірність їх невідповідності об'єктивній дійсності. У свою чергу, урахуваючи той факт, що гіпноз завжди має однакові психофізіологічну природу, незалежно від того, яким способом реципієнт був уведений у гіпнотичний транс, і результати деяких психологічних експериментів, зміст зазначеного висновку в частині ступеня достовірності отриманої інформації можна екстраполювати й на результати застосування неklasичного гіпнозу.

Отже, обґрунтоване використання досягнень гіпнології під час проведення допиту особи здатне значно збільшити ймовірність установлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні та викриття винних у вчиненні злочину. На нашу думку, у процесі розслідування кримінальних правопорушень в окремих випадках, як уже вище зазначалося, доцільним є використання як класичного, так і неklasичного гіпнозу. Урахуваючи результати науково-теоретичних досліджень у сфері криміналістичної гіпнології, а також відповідний

досвід зарубіжних країн, вважаємо за можливе створити процесуальну модель проведення допиту учасників кримінального провадження із застосуванням гіпнозу. Ця модель включає як загальні підстави й умови використання гіпнотичного впливу під час допиту, так і спеціальні, що підлягають застосуванню при підготовці та проведенні гіпносеансу окремо класичним, окремо некласичним способом.

До загальних правил і умов застосування гіпнозу при допитуванні особи можна зарахувати такі. По-перше, вирішувати питання про доцільність проведення допиту під час гіпносеансу треба лише після того, як будуть використані всі традиційні методи розслідування злочину. Наявність цієї умови пояснюється тим, що показання, отримані в процесі такого допиту, як і будь-який доказ у кримінальному провадженні, не мають наперед установлені сили й можуть бути неточними, а тому обов'язково повинні бути хоча б частково підтвержені іншими доказами (показаннями інших учасників досудового розслідування, висновками експертів, речовими та документальними доказами), не вступати з ними в суперечність і оцінюватися в сукупності з усією наявною інформацією. Отже, застосування в процесі розслідування кримінальних правопорушень традиційних методів і прийомів навіть за умови законодавчого закріплення можливості використання гіпнотичного впливу при проведенні допиту залишається необхідним. Разом із тим під час здійснення традиційних слідчих дій злочин може бути розкрито, у застосуванні гіпнозу відпаде потреба. Тому вищенаведена умова, як зазначає В.А. Образцов, «сприяє дотриманню в кримінальному провадженні принципу оптимальної процесуальної економії». «Але в деяких випадках, – продовжує вчений, – треба нормативно закріпити можливість використання гіпнозу й на самому початку розслідування, наприклад, у разі необхідності запобігти вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, урятування життя людини тощо» [6, с. 225]. На нашу думку, із цим твердженням можна погодитись.

Другою умовою доцільності проведення допиту під гіпнозом є наявність у слідчих органів обґрунтованих підстав уважати, що особа дійсно могла бачити або чути щось криміналістично значуще для досудового розслідування, але просто не може це пригадати чи не бажає про це розповідати. Так, Л.П. Гримак зазначає, що «у справі про підпал із багатомільйонними збитками від використання гіпнозу відмовилися тому, що було мало ймовірно, щоб єдиний свідок зміг розгледіти в темряві на відстані 100 ярдів людину, яка втікала» [6, с. 228].

Третім загальним правилом застосування гіпнозу в слідчих діях є те, що всі гіпносеанси повинні проводитися досвідченими спеціалістами, які володіють достатнім рівнем теоретичних знань і практичних вмінь у сфері гіпнології й мають офіційний дозвіл на здійснення такого роду діяльності. Звідси постає завдання підготовки фахівців відповідного профілю та навчання їх необхідного мінімуму правових знань, що дасть їм змогу діяти належним чином в умовах кримінального провадження.

Четвертою умовою проведення допиту особи під час гіпносеансу є обов'язкова фіксація ходу цієї процесуальної дії на відеоплівку за допомогою відповідних технічних засобів. Наявність відеозапису надасть можливість надалі оцінити рівень дотримання законності й поведінку всіх осіб при проведенні допиту як з боку обвинувачення, так і з боку захисту, а також судом. Ця умова з огляду на специфічний характер слідчої дії є важливою гарантією дотримання прав людини в кримінальному провадженні [1, с. 200].

П'ятою умовою застосування гіпнозу під час допитування особи є відсутність у неї відповідних медичних протипоказань у вигляді деяких психічних хвороб і відхилень, що має бути встановлено шляхом проведення судово-психіатричної й судово-психологічної експертиз [7, с. 50]. Ураховуючи цю умову, в особливо складних кримінальних справах за наявності можливості слідчим органам буде доцільно забезпечити проведення зазначених експертиз щодо потерпілого, підозрюваного й головних свідків заздалегідь, щоб потім у будь-який момент бути готовими до проведення допиту цих осіб із застосуванням гіпнозу.

Як уже було зазначено, процесуальна модель допиту особи під гіпнозом, окрім п'яти наведених загальних правил, містить і спеціальні умови, що підлягають застосуванню при підготовці та проведенні гіпносеансу окремо класичним, окремо некласичним способом,

фактично являють собою різні процесуальні варіанти здійснення цієї специфічної слідчої дії, кожен із яких обирається залежно від готовності реципієнта співпрацювати зі слідчими органами в процесі досудового розслідування. Тобто, якщо свідок або потерпілий бажає розповісти слідчому всю інформацію щодо обставин вчинення злочину, яку потенційно міг би знати, але через природну або посттравматичну амнезію частину цієї інформації забув, то доцільним буде провести допит цієї особи із застосуванням класичного гіпнозу для активізації в її пам'яті під час гіпносеансу «забутих» психічних енграм, що перебувають у підсвідомості, й отримання відповідних показань. Якщо ж особа відмовляється від давання показань, які містять у своїй пам'яті, або не дає згоди на проведення допиту із застосуванням класичного гіпнозу, або ж у слідчих органів виникають обґрунтовані сумніви в правдивості наданих особою показань, то в окремих випадках, які мають бути чітко передбачені в законі, її доцільно допитати, використовуючи некласичний гіпноз.

Правила проведення допиту з використанням класичного гіпнозу мають відповідати всім загальним вимогам до проведення слідчих (розшукових) дій, передбачених ст. 223 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України [8]. Ураховуючи це, вважаємо за можливе запропонувати такі спеціальні умови й процесуальний порядок здійснення цієї слідчої дії.

По-перше, під час проведення класичних допитів учасників кримінального провадження за правилами, установленими КПК України, слідчий повинен з'ясувати й зазначити у відповідних протоколах відомості, отримані від тих допитуваних, котрі через ретроградну, антероградну або функціональну амнезію не змогли розповісти всієї інформації щодо вчинення правопорушення, яку потенційно могли б знати, ураховуючи об'єктивні (погодні умови, атмосферні явища, освітлення, наявність перешкод у полі зору тощо) і суб'єктивні (особливості сприйняття допитуваним дійсності за допомогою різних органів чуття) умови отримання такої інформації [7, с. 49]. Наприклад, це може бути свідок, який із відносно близької відстані бачив ззаду автомобіль злочинців, проте не запам'ятав його ідентифікаційного номера.

Використавши всі традиційні методи розслідування злочинів (а за необхідності й раніше), слідчий на основі протоколів попередніх допитів почергово здійснює виклик зазначених осіб і пропонує їм провести допит із застосуванням гіпнозу, одночасно детально роз'яснюючи права та обов'язки допитуваного й процесуальний порядок проведення цієї слідчої дії та вказуючи на відсутність будь-яких негативних наслідків для здоров'я реципієнта. За необхідності слідчий також повинен попередити особу про можливість повторного переживання під час допиту під гіпнозом негативного емоційного стану внаслідок установаження контакту свідомості допитуваного із забутими спогадами, пов'язаними з подією злочину [6, с. 229]. Це можуть бути, наприклад, спогади потерпілої щодо рис обличчя злочинця у справі про зґвалтування, які були забуті внаслідок посттравматичної або природної амнезії. Слідчий має запевнити особу, що деструктивні емоційні «сліди» злочину під час гіпносеансу будуть ліквідовані за допомогою використання психотерапевтичних методів.

У разі добровільної згоди учасника кримінального провадження на реалізацію слідчої дії, яка має бути письмово викладена й засвідчена підписом слідчого та майбутнього реципієнта, слідчий організує проведення щодо особи судово-психіатричної й судово-психологічної експертиз (якщо вони не проводилися раніше). За умови відсутності медичних протипоказань слідчий за погодженням із прокурором (або прокурор) подає клопотання слідчому судді про надання дозволу на проведення допиту із застосуванням гіпнозу, додаючи до клопотання копії письмової згоди реципієнта й позитивних висновків судових експертів, інші документи та матеріали, якими обґрунтовується необхідність здійснення цієї слідчої дії, а також витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання. За результатами розгляду клопотання в день його надходження слідчий суддя виносить відповідну ухвалу.

Не допускається проведення допиту із застосуванням гіпнозу за наявності медичних протипоказань або в разі постановлення слідчим суддею ухвали про відмову в наданні до-

зволу на здійснення цієї слідчої дії. Постановлення такої ухвали не перешкоджає повторному зверненню з новим клопотанням про надання зазначеного дозволу.

У разі задоволення клопотання слідчий за правилами, установленими ст. ст. 111, 112 КПК України, повідомляє про дату й час проведення слідчої дії особі, яка буде піддана допиту. До проведення допиту з використанням гіпнозу слідчий, урахувавши результати попереднього класичного допиту (допитів) та інформаційну значимість усіх інших наявних у справі доказів, за погодженням зі штатним спеціалістом у сфері гіпнології зобов'язаний скласти в письмовому вигляді перелік питань, які будуть ставитися допитуваному. Цей перелік має бути підписаний слідчим і зазначеним спеціалістом [6, с. 232].

Перед початком допиту слідчий у разі необхідності додатково роз'яснює допитуваному його процесуальні права та обов'язки, про що вказується в протоколі допиту, і повторно запитує особу про її згоду на проведення цієї слідчої дії. Якщо в особи виникнуть певні питання щодо процесуального порядку проведення допиту під час гіпнотичного трансу або конкретних методик гіпнозу, які будуть застосовуватися, слідчий або спеціаліст зобов'язані на них відповісти. Текст цих питань і відповідей на них обов'язково заноситься в протокол допиту. Повторна добровільна згода особи допитуваного на проведення допиту під гіпнозом має бути письмово викладена й засвідчена її підписом і підписом слідчого.

Сам допит із використанням гіпнозу, на нашу думку, має складатися із двох етапів. На першому етапі особа після надання добровільної згоди на проведення допиту під гіпнозом допитується в загальному порядку з дотриманням усіх правил, установлених ст. 224 КПК України. Допит проводиться безпосередньо слідчим у присутності спеціаліста-гіпнотизера, який не має права будь-яким чином втручатися в процес допиту.

У ході першого етапу здійснення слідчої дії слідчий має поставити особі всі питання з раніше складеного переліку питань у тій формі й у тій послідовності, що ним передбачені. У разі потреби можуть ставитися уточнюючі питання. Весь текст розмови слідчого з допитуваним підлягає занесенню в протокол. Хід першого етапу допиту реципієнта обов'язково фіксується на аудіо– та відеозапис.

Після закінчення першого етапу допиту допитуваному надається для ознайомлення протокол слідчої дії, куди підлягають унесенню всі його зауваження й поправки щодо тексту протоколу. Зауважимо, що, на нашу думку, під час проведення допиту з використанням гіпнозу має складатися лише один протокол.

Допит особи безпосередньо в стані гіпнозу, що є другим етапом допиту із застосуванням гіпнозу, має здійснюватися в спеціальній кімнаті з високим рівнем звукоізоляції, куди на час проведення слідчої дії можна було б закрити доступ іншим співробітникам правоохоронних органів. Освітлення в кімнаті має бути м'яким, а температура – оптимальною для людського організму. Реципієнта треба посадити в крісло з регульованим положенням спинки, щоб він міг досить повно розслабитися. М'яка мелодійна музика або відтворення «білого шуму» може слугувати фоном для проведення гіпносеансу [1, с. 200].

За допомогою спеціальних прийомів спеціаліст занурює особу допитуваного в гіпнотичний транс, після чого під контролем слідчого починає ставити реципієнту питання в передбачених переліком питань формі й послідовності. Якщо в слідчого виникнуть додаткові питання, він має викласти їх у письмовій формі й передати гіпнологу для адресації допитуваному. Весь хід допиту особи під гіпнозом має бути детально відображений у протоколі.

Під час гіпносеансу категорично забороняється висловлювати будь-які репліки, у тому числі по суті справи, а тим більш обговорювати хід самого допиту. Треба пам'ятати, що в стані класичного гіпнозу людина, незважаючи на перебування в трансі, загалом розуміє, що відбувається довкола неї, а тому вимагає тактовного ставлення до себе [6, с. 233]. У процесі допиту також забороняється ставити особі запитання, що не стосуються справи, а також запитання з приводу тих обставин, щодо надання яких є пряма заборона в законі (таємниця сповіді, лікарська таємниця, професійна таємниця захисника тощо) або які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення в учиненні нею, близькими родичами або членами її сім'ї кримінального правопорушення, а також щодо службових осіб, які виконують негласні

слідчі (розшукові) дії, та осіб, які конфіденційно співпрацюють з органами досудового розслідування.

У разі виявлення під час проведення гіпносеансу в особи допитуваного негативних емоційних енграм, пов'язаних із подією злочину, спеціаліст-гіпнолог повинен застосувати належні психотерапевтичні прийоми з метою їх усунення, але так, щоб не зашкодити здатності реципієнта відтворювати необхідні для слідства фактичні дані в процесі надання відповідей на поставлені йому запитання [7, с. 51].

Весь хід допиту особи під гіпнозом має бути зафіксований на технічні носії інформації за допомогою аудіо– й відеозапису. Після закінчення допиту гіпнолог має вивести реципієнта зі стану гіпнозу та пересвідчитися в тому, що він нормально себе почуває. Після цього допитуваному надається для ознайомлення протокол слідчої дії, куди підлягають унесенню всі його зауваження й поправки щодо тексту протоколу. Протокол допиту із застосуванням гіпнозу має бути підписаний особою допитуваного, слідчим і спеціалістом-гіпнологом.

Запропоновану процесуальну модель проведення допиту із застосуванням класичного гіпнозу в кримінальному провадженні, звісно, не можна вважати остаточно сформованою. Зокрема, потребують подальшого дослідження й висвітлення зміст і процедурне оформлення не окреслених вище деяких специфічних елементів моделі, як-от: особливості проведення допиту під гіпнозом підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого, свідка, малолітніх і неповнолітніх осіб; процесуальний статус захисника, представника, законного представника допитуваного й порядок їх взаємодії зі слідчим й спеціалістом-гіпнологом під час проведення допиту з використанням гіпнозу; питання науково-методичного забезпечення цієї слідчої дії тощо.

На відміну від класичного гіпнозу, некласичний (прихований) гіпноз, як уже вище зазначалося, офіційно не використовується в процесі розслідування кримінальних правопорушень ніде у світі через те, що його застосування грубо порушує деякі основні природні права людини: право на свободу й вільний вибір власної поведінки й право на особисту недоторканність. Відповідно, не існує і законодавчо закріплених правил проведення допиту з використанням некласичного гіпнозу та більш-менш усталеної практики реалізації цієї слідчої дії. Тому в статті вважаємо за доцільне запропонувати лише загальні умови здійснення допиту особи, яка не бажає давати показання або відмовляється надати згоду на проведення допиту із застосуванням класичного гіпнозу, під гіпнотичним трансом, нав'язним прихованим способом, які надалі можуть стати відправною точкою для розробки більш детальних процесуальних моделей.

По-перше, виходячи вже з того, що проведення допиту особи із застосуванням прихованого гіпнозу без її відома дійсно являє собою порушення її вищенаведених конституційних прав, цю слідчу дію доцільно зарахувати до розряду негласних слідчих (розшукових) дій, наведених у главі 21 розділу III КПК України, адже однією з основних ознак більшості слідчих дій цього виду є саме те, що їх проведення завжди певним чином порушує конституційні права людини. Відповідно, на процес реалізації такого допиту має поширюватися регулятивна дія всіх загальних положень щодо проведення негласних слідчих дій, закріплених у § 1 зазначеної глави «Загальні положення проведення негласних слідчих (розшукових) дій» [8]. З урахуванням цього можна визначити такі спеціальні умови проведення допиту з використанням некласичного гіпнозу, які, на нашу думку, мають бути окремо притаманні йому як самостійній негласній слідчій дії:

1) допит має проводитися лише після того, як з метою виконання завдань кримінального провадження будуть реалізовані всі інші гласні й негласні слідчі (розшукові) дії (у тому числі й допити із застосуванням класичного гіпнозу). Винятком можуть бути випадки, пов'язані з необхідністю запобігання вчиненню тяжкого або особливо тяжкого злочину, урятування життя людини;

2) допит особи із застосуванням некласичного гіпнозу може бути реалізований лише в тому разі, коли така особа не надала згоди на проведення допиту із використанням класичного гіпнозу;

3) допит може здійснюватися лише в кримінальному провадженні щодо тяжких або особливо тяжких злочинів;

4) ухвалу про дозвіл на проведення допиту із застосуванням неklasичного гіпнозу має право постановити лише слідчий суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва і Севастополя.

Більш детально офіційні умови й процесуальні варіанти проведення допиту з використанням неklasичного гіпнозу мають бути розроблені на основі подальших наукових досліджень з урахуванням наявних знань у сфері «неофіційного» застосування гіпнозу цього виду. У процесі цієї розробки особливу увагу, на нашу думку, варто буде приділити дослідженню правової можливості допиту з використанням неklasичного гіпнозу підозрюваного й обвинуваченого з огляду на наявність у нього права відмовитися від давання показань.

Висновки. Уважаємо, що запропонована в статті двокомпонентна процесуальна модель проведення допиту із застосуванням гіпнозу в кримінальному провадженні надалі за умови її доопрацювання може бути імplementована в кримінальне процесуальне законодавство України й використана в практичній діяльності слідчих органів з метою підвищення її результативності.

Список використаних джерел:

1. Гримак Л.П. Гипноз и преступность / Л.П. Гримак. – М. : Республика, 1997. – 304 с.
2. Рассихин Д.А. Понятие и сущность гипноза. Классический гипноз / Д.А. Рассихин // Интернет-портал «Психология на b-17.ru» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.b17.ru/article/concept_of_hypnosis/.
3. Клевцов О. Можливості використання гіпнозу в оперативно-слідчій практиці правоохоронних органів / О. Клевцов // Право України. – 1998. – № 7. – С. 63–67.
4. Мелихов И.Н. Скрытый гипноз. Практическое руководство / И.Н. Мелихов. – Волгоград : Перемена, 2003. – 376 с.
5. Гримак Л.П. «Следственный гипноз» и права человека / Л.П. Гримак, В.Д. Хабалев // Государство и право. – 1997. – № 4. – С. 46–49.
6. Образцов В.А. Криминалистическая психология / В.А. Образцов, С.Н. Богомолова. – К. : Юнити-Дана, 2002. – 448 с.
7. Удалова Л. Деякі проблемні питання застосування гіпнозу при отриманні вербальної інформації / Л. Удалова // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2008. – № 4. – С. 47–52.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

